

ΤΟ ΒΗΜΑ

Το κράτος να βάλει το χέρι στην τσέπη

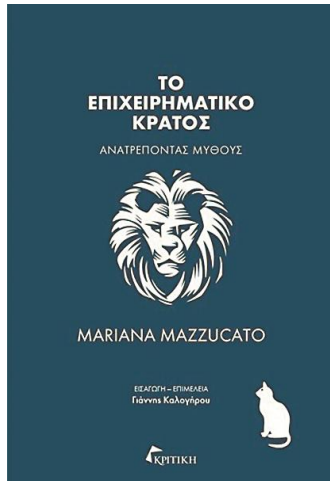
Κωστής Βαϊτσος

Η καθηγήτρια Οικονομικών Mariana Mazzucato διεκδικεί ένα άλλο είδος δημόσιου και ιδιωτικού τομέα που θα εξυπηρετεί τις αναπτυξιακές επιλογές μιας σύγχρονης οικονομίας

30/05/2015

Η Mariana Mazzucato, καθηγήτρια Οικονομικών της Καινοτομίας στο Πανεπιστήμιο του Σάσεξ

Mariana Mazzucato
Το επιχειρηματικό κράτος.
Ανατρέποντας μύθους

Μετάφραση Πέτρος Παπαζαχαρίου.
Επιμέλεια Γιάννης Καλογήρου.
Εκδόσεις Κριτική,
σελ. 512, τιμή 25 ευρώ

Σε εποχές ριζοσπαστικών και ταχύρρυθμων μεταβολών στο διεθνές γνωσιολογικό υπόβαθρο της παραγωγής οι καθοριστικοί ρόλοι δυναμικών επιχειρήσεων, σύγχρονων αγορών και του αναπτυξιακού κράτους επαναπροσδιορίζονται. Η έκβαση των ρόλων αυτών καταλήγει σε νέα και συχνά ετερόδοξα σχήματα οικονομικής λειτουργίας και κοινωνικής μάθησης. Ταυτόχρονα προκαλούνται νέες απαιτήσεις θεσμικής μετεξέλιξης. Ως αποτέλεσμα οδηγούμαστε στην αποδόμηση ή/και στην απόρριψη βασικών εννοιολογικών υποδειγμάτων στην οικονομική σκέψη. Παρ' όλα αυτά όμως και όχι τυχαία, τα σχετικά υποδείγματα μπορεί να συνεχίζουν να αποτελούν κυρίαρχα αγκυλώματα στις ιδεοληψίες βασικών υποκείμενων συμφερόντων.

Αντιπροσωπευτικό παράδειγμα αυτής της αντίθεσης συμφερόντων αποτελεί ο προσδιορισμός των καθοριστικών παραγόντων στη δημιουργία πλεονεκτημάτων ανταγωνιστικότητας στο σύγχρονο καπιταλιστικό σύστημα. Εκεί οι συνθήκες που διαμορφώνουν τον πυρήνα της ανταγωνιστικότητας εστιάζονται πρωτίστως στην αλυσίδα παραγωγής καινοτομιών. Επίσης σχετίζονται με τους τρόπους ευρύτερης ανάληψης, διάχυσης και διακυβέρνησης καινοτομικών πρωτοβουλιών. Οι ετερόδοξες αυτές προσεγγίσεις αντιδιαστέλλονται με τις θέσεις προηγούμενων γενεών σκέψης αλλά και πραγματολογικών δεδομένων που αναδεικνυαν το μοναδιαίο κόστος εργασίας ως επίκεντρο της δημιουργίας ανταγωνιστικών πλεονεκτημάτων.

Έτσι στη βαθιά ελληνική κρίση επιβλήθηκε μια συμβατική και επιστημονικά ξεπερασμένη σύλληψη που, με την επίκληση της βελτίωσης της ανταγωνιστικότητας, οδήγησε σε οδυνηρές επιπτώσεις στην αναπτυξιακή πορεία του τόπου και στην κοινωνική συνοχή του. Τα μέτρα αυτά είχαν ως άξονα αναφοράς τις επιλογές εσωτερικής υποτίμησης. Με τη σειρά τους οι επιλογές αυτές ανέδειξαν, ως προϋπόθεση στην εφαρμογή τους, την εντεινόμενη φτωχοποίηση της ελληνικής κοινωνίας και την έκρηξη της ανεργίας.

Αντικείμενο διασκέψεων

Το πρωτοεμφανιζόμενο στα ελληνικά από τον εκδοτικό οίκο Κριτική βιβλίο της καθηγήτριας Οικονομικών της Καινοτομίας στο Πανεπιστήμιο του Σάσεξ Mariana Mazzucato είναι λοιπόν ιδιαίτερα επίκαιρο. Αλλωστε δεν είναι τυχαίος ο αντισυμβατικός τίτλος του: *Το επιχειρηματικό κράτος. Ανατρέποντας μύθους*.

Η συγγραφέας συγκαταλέγεται μεταξύ των σημαντικότερων στοχαστών στην εξελικτική πολιτική οικονομία για την ολοκληρωμένη ερμηνεία ριζοσπαστικών φαινομένων καινοτομίας. Στον διεθνή Τύπο αναγνωρίζεται ως ένα από τα σημαντικότερα πονήματα της σύγχρονης οικονομικής σκέψης που συμβάλλει ουσιαστικά στον δημόσιο διάλογο. Η συμβολή αυτή έχει ήδη συμπεριληφθεί σε ακροαματικές παρεμβάσεις κοινοβουλευτικών επιτροπών στην Ευρώπη και στις ΗΠΑ και έχει λάβει σειρά τιμητικών ακαδημαϊκών διακρίσεων. Αντίστοιχα, το βιβλίο έγινε αντικείμενο ειδικών διασκέψεων σε δεκάδες πρωτοβουλίες κύριων διεθνών οργανισμών.

Η εκτιμητική θεώρηση της Mazzucato αντιπαραβάλλεται με τις αντίστοιχες παρουσιάσεις θεωριών βασισμένων σε αξιωματικές και εξωπραγματικές παραδοχές ανάλογες εκείνων της κυρίαρχης συμβατικής οικονομικής σκέψης. Όπως σχολιάζεται στον *Πρόλογο* του βιβλίου από τη διακεκριμένη ερευνήτρια και πανεπιστημιακό Carlota Perez, η κεντρική του ιδέα συνίσταται στην ενδελεχή διαπίστωση ότι «(...) το ίχνος της χρηματοδότησης των πιο ριζικών νέων τεχνολογιών εντοπίζεται σε ένα τολμηρό κράτος που αναλαμβάνει (συνειδητά και υπομονετικά) κινδύνους». Η εξέλιξη αυτή συμβαίνει πρωτίστως σε μία από τις μεγαλύτερες και πλουσιότερες οικονομίες στον κόσμο, τις ΗΠΑ, όπου στηρίζονται κατ' εξοχήν η ιδιωτική πρωτοβουλία και οι θεσμοί της ελεύθερης αγοράς.

Στη συγκεκριμένη περίπτωση, το «αόρατο χέρι» της αγοράς που διακήρυξε ο Adam Smith συμπληρώνεται από την άνοδο και τον καθοριστικό ρόλο που διαδραματίζει το «κρυμμένο» αναπτυξιακό κράτος. Επιχειρήσεις όπως η Apple, η Google, η Compaq, η Intel και πολλές άλλες λιγότερο γνωστές έλαβαν, σε πρώιμο στάδιο των δραστηριοτήτων τους, ουσιαστική και μακρόπνοη δημόσια υποστήριξη. Θεσμικά και χρηματοοικονομικά, κύριο υποστηρικτικό ρόλο ανέλαβε το κρατικό Πρόγραμμα Έρευνας των Μικρών Επιχειρήσεων για την Καινοτομία (SPIR). Ο θεσμός του SPIR συστήθηκε από τη συντηρητική και υπέρμαχο της ελεύθερης αγοράς κυβέρνηση Ρίγκαν (!) και στη συνέχεια επεκτάθηκε ουσιαστικά στην περίοδο Κλίντον.

Η κρατική αυτή χρηματοοικονομική κάλυψη έπεται της δημόσιας ενίσχυσης της βασικής και της εφαρμοσμένης έρευνας στα πανεπιστήμια. Όπως τονίζεται στο εισαγωγικό κεφάλαιο του βιβλίου από τον καθηγητή του ΕΜΠ Γιάννη Καλογήρου, οι σχετικές πανεπιστημιακές πρωτοβουλίες συμπληρώθηκαν με επιπρόσθετες και καταλυτικές δημόσιες δαπάνες στην ενεργοποίηση παραγωγικών διασυνδέσεων τους με την πραγματική οικονομία. Αντίστοιχη κρατική στήριξη παραχωρείται σε πρωτοπόρους ερευνητικούς φορείς που ανήκουν στη δημόσια σφαίρα. Παράλληλα εφαρμόζονται συμβατικές δεσμεύσεις για την ανάληψη καινοτομικών πρωτοβουλιών και για την υποστήριξη της έρευνας και της ανάπτυξης γνώσεων στο πλαίσιο του Προγράμματος Κρατικών Προμηθειών των ΗΠΑ και στην άσκηση οικονομικής διπλωματίας διεθνώς.

Αναπτυξιακές διαπιστώσεις

Ανάλογα παραδείγματα καταγράφονται και στους χώρους της βιοτεχνολογίας και στην έρευνα καινοτόμων νέων φαρμάκων που προωθούνται στη συνέχεια στις αγορές με ιδιωτικές πρωτοβουλίες. Αντίστοιχες επίσης προσεγγίσεις αναλαμβάνονται σε οικονομίες όπως της Γερμανίας και του Καναδά, καθώς και επιλεκτικά σε μικρότερες ευρωπαϊκές χώρες όπως στη Δανία, στη Φινλανδία και στην Αυστρία.

Από τα παραπάνω αναδεικνύεται μια καιρία διαπίστωση. Στις αποτελεσματικές εθνικές πολιτικές για τη στήριξη του κρίσιμου αναπτυξιακού παράγοντα της καινοτομίας οι συντονισμένες και μακρόπνοες πρωτοβουλίες του δημόσιου τομέα προωθούν τις εμπορικά επιτυχημένες επιχειρηματικές πρωτοβουλίες οι οποίες ακολουθούν. Στον αντίποδα, οι αποτυχημένες ιδιωτικές παρουσίες επιλέγουν το κράτος για την κάλυψη των κρατικοδίαιτων αναγκών επιβίωσής τους σε ένα εντεινόμενο ανταγωνιστικό οικονομικό περιβάλλον.

Η κρισιμότητα του αμέσως προηγούμενου πορίσματος δεν είναι συμπτωματική ή και αυθαίρετα κατασκευασμένη. Αντίθετα, προκύπτει από σειρά κρίσιμων αναπτυξιακών διαπιστώσεων που αναφέρονται περιληπτικά στα ακόλουθα. Πριν από περίπου έναν αιώνα ο πρωτοπόρος οικονομολόγος Frank Knight εισήγαγε την πασίγνωστη σήμερα διάκριση ανάμεσα στις συνθήκες αβεβαιότητας και στις αντίστοιχες του ρίσκου στις αγορές. Η πρώτη αναφέρεται σε τυχαίες εκβάσεις με αδύνατες τις πιθανότητες ποσοτικοποίησης μελλοντικών ενδεχομένων. Η δεύτερη, του ρίσκου, αναφέρεται σε τυχαίες εκβάσεις των οποίων οι πιθανότητες είναι δυνατόν να υπολογιστούν ή και να προσεγγιστούν εκτιμητικά. Αυτό επιχειρείται στη βάση τεχνικά συγκροτημένων και συνεπών κριτηρίων και με την εφαρμογή ειδικών στατιστικών - ποσοτικών μεθόδων.

Οι αποτυχίες στις προσπάθειες καινοτόμων επιχειρημάτων στη διερεύνηση του αγνώστου είναι δεδομένες. Γι' αυτό και η αβεβαιότητα στις αγορές σε μακρά τμήματα της αλυσίδας προώθησης καινοτομιών είναι αναπόφευκτη. Συνεπώς είναι κατανοητό το γιατί οι αναπτυξιακές τράπεζες, τα κεφάλαια επιχειρηματικών συμμετοχών (τα γνωστά venture capitals) και άλλες συναφείς ιδιωτικές δραστηριότητες απέχουν από σημαντικά και καθοριστικά τμήματα της αλυσίδας της καινοτομίας και εμφανίζονται σε μεταγενέστερα στάδια. Σε αντιδιαστολή, στην πολυετή περίοδο της «κοιλιάς του θανάτου» όπου κυριαρχεί στις αγορές η αβεβαιότητα το κράτος παρεμβαίνει ερωμιζόμενο τον ρόλο αναδόχου της ύστατης καταφυγής επιχειρηματικών κινδύνων. Η κοινωνικοποίηση των κινδύνων αβεβαιότητας και η ιδιωτικοποίηση των ωφελειών στη μετέπειτα επιχειρηματική αξιοποίηση καινοτομιών προκαλούν κρίσιμα θέματα εισοδηματικών και άλλων ανισοτήτων. Οι ανισότητες αυτές δημιουργούν επιπρόσθετες απαιτήσεις αναπτυξιακής πολιτικής στις σύγχρονες κοινωνίες.

Συμπερασματικά, το βιβλίο της καθηγήτριας Mazzucato αποφεύγει τις απλουστευτικές γενικεύσεις για ένα «λιγότερο ή περισσότερο» κράτος. Αντίθετα, επικεντρώνεται στις πιο σύνθετες απαιτήσεις για το είδος του ιδιωτικού και του δημόσιου τομέα που έχουν ανάγκη οι αναπτυξιακές επιλογές μιας σύγχρονης οικονομίας.

Στις παραπάνω κρίσιμες αναπτυξιακές προκλήσεις σύγχρονων και ανταγωνιστικών οικονομιών το βιβλίο της Mazzucato προσφέρει μια πρωτοποριακή προσέγγιση. Η προσέγγιση αυτή δεν απομυθοποιεί μόνο κυρίαρχες συμβατικές αναλύσεις. Συγχρόνως ενεργοποιεί τη σκέψη και την υπεύθυνη περίσκεψη για τις απαιτήσεις αποτελεσματικής αναπτυξιακής πολιτικής. Αυτό έχει καθοριστική σημασία στους χώρους της δημιουργίας και της αξιοποίησης γνώσεων για την προώθηση της οικονομικής και της κοινωνικής ανάπτυξης.

Ο κ. Κωστής Βαΐτσος είναι ομότιμος καθηγητής του Πανεπιστημίου Αθηνών.